

QO‘CHQOR NORQOBIL HIKOYALARIDA URUSHNING INSON HAYOTIGA DAHLDORLIGI

Sharipov Dilshodbek Shodmonjon o‘g‘li

NamDU tayanch doktoranti

dilshodbeksharipov93@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan jurnalist va yozuvchi Qo‘chqor Norqobil hikoyalarida urush mavzusining badiiy talqini tadqiq etiladi. Adibning Ikkinchi jahon urushi va Afg‘on urushi bilan bog‘liq hikoyalarida urushning inson hayoti, ruhiyati va xotirasiga ta‘siri tahlil qilinadi. Shuningdek, urushdan keyingi ruhiy iztirob, ayriliq, yo‘qotish va urush xotirasining inson taqdirida davom etishi masalalariga e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar. Qo‘chqor Norqobil, hikoya, urush mavzusi, urush adabiyoti, Afg‘on urushi, Ikkinchi jahon urushi, urush qahramoni, inson ruhiyati, urush xotirasi, ruhiy iztirob, ayriliq, yo‘qotish, urush asoratlari

Аннотация. В статье исследуется художественная интерпретация темы войны в рассказах узбекского писателя и журналиста Кучкора Норкобила. Анализируются произведения, посвящённые Второй мировой и Афганской войнам, в которых раскрывается влияние военных событий на человеческую судьбу, психику и память. Особое внимание уделяется проблемам душевных страданий, утраты, разлуки и продолжения военных воспоминаний в мирной жизни человека.

Ключевые слова. Кучкор Норкобил, рассказ, тема войны, военная литература, Афганская война, Вторая мировая война, образ воина, человеческая психика, память о войне, душевные страдания, разлука, утрата, последствия войны

Abstract. The article examines the artistic interpretation of the war theme in the stories of Uzbek writer and journalist Qo‘chqor Norqobil. His works related to World War II and the Afghan War are analyzed with particular attention to the impact of war on human destiny, memory, and psychological state. The study also focuses on post-war suffering, loss, separation, and the lasting effects of war memories on people’s lives.

Key words. Kuchkor Norkobil, story, war theme, war literature, Afghan War, World War II, image of a soldier, human psychology, war memory, psychological suffering, separation, loss, consequences of war.

KIRISH. Badiiy asarlar ichida eng ko‘p yoziluvchi va eng ko‘p mutolaa qilinuvchi janr – bu, albatta, hikoyadir. Hikoyalar kichik hajmli badiiy asar bo‘lib, hajm jihatidan bir sahifadan o‘n-o‘n besh sahifagacha bo‘lishi mumkin. Hozirgi adabiy jarayonda esa bir qatorli hikoyalar ham yozilayotgani hammaga ma‘lum. “Adabiyotshunoslik lug‘ati”da quyidagicha fikr yuritiladi: “Hikoya – epik turning kichik shakli. Hikoya, odatda, qahramon hayotidan bitta (ba‘zan bir-biriga uzviy bog‘liq, qisqa muddat davomida kechgan bir necha) voqeani qalamga oladi. Tasvirlanayotgan voqealarning qisqa vaqt davomida kechishi Hikoyaning hajman kichik, syujeti sodda, ishtirok etuvchi personajlar soni kam bo‘lishini taqozo etadi”. [1, 403] Hikoyalardagi voqealar, asosan, bir syujet chizig‘ida harakatlanib, yagona inson taqdiri, kechmishi yoki tarixi haqida so‘z boradi. Hikoya haqida

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan jurnalist, yozuvchi Qo‘chqor Norqobil ijodida ham hikoyalar alohida o‘rin tutadi. Yozuvchi hikoyalari mavzular ko‘lami xilma-xil bo‘lib, zamonaviy muammolar, oilaviy qadriyatlar, insoniy hislatlar, urush va uning insonlar xotirasiga solgan o‘chmas izi haqida hikoya qilinadi. Badiiy adabiyotda o‘lmas mavzular degan tushuncha mavjud bo‘lib, sevgi, do‘stlik, vatan, urush kabi mavzular shular jumlasidandir. Adib hikoyalarida ham yuqoridagi sanab o‘tilgan barchasi mavjud o‘laroq, urush mavzusi, unda qatnashgan insonning urush hamda undan keyingi hayoti, urushning inson ruhiyatiga qoldirgan chandiqlari tasvirlanadi. Bu asarlarning bosh qahramonlari bevosita urush qatnashchilari yoki ularning oila a‘zolari sifatida umrlarining qolgan qismlarini urush bilan birga davom ettirib, u bilan yakunlashadi.

NATIJA VA MUHOKAMA. Qo‘chqor Norqobil hikoyalari ko‘plari nomlanishidan ham uning mazmuni haqida bilib olinadi. Masalan, “Bosinqirash”, “Xun”, “Urush hali davom etadi”, “Asorat”, “Jontomir”, “Mana senga kino”, “Oftob og‘ushida qolgan muhabbat”, “Ivanning omonat hayoti”, “Chingachkuk bobo”, “Umr shomidagi nur”, “Buyuk bobolarning buyuk yolg‘onlari”, “Og‘ir yukning og‘rig‘i”, “Yetim bobo” kabi hikoyalarida mavzu bevosita urushga aloqadorligi bilan ajralib turadi. Ularning ba‘zilarida Ikkinchi Jahon urushi, qolganlarida esa Afg‘on urushi qatnashchilari haqida. Bevosita adib hikoyalariga e‘tibor qaratsak, “Umr shomidagi nur” hikoyasi qahramoni – yozuvchining bolalik xotiralari, tarix o‘qituvchisi bilan bo‘lgan tortishuv haqida hikoya qilinadi. Tarix ustози Qulmat muallim dars o‘tayotgan chog‘ida urushlar haqida so‘z ochib, urushni yaxshi va yomon urushlarga bo‘ladi. Bolakay esa bunga qarshi fikr bildirib, urushning yaxshi-yomoni yo‘qligi, barcha urushlar qabohat ekanligini bildiradi. Muallim uni fikrini inobatga olmay sinfdan haydab chiqaradi: *“Xullas, men sinfda jimman. Oltinchi sinfda mendan boshqa o‘quvchilar biyron edilar! “Adolatli, adolatsiz...” urush...*

– Nima ekan, Sattorov!

– Hech nima? Urush yomon. Hamma urush yomon, –deyman.

– Nemis, fashistlar bosib keldi. Bu adolatsiz urush. Biz Vatanimizni himoya qildik, bu adolatli urush! Shuniyam tushunmaysan-a, axmoq, o‘tir.

Izza bo‘ldim. Ikki baho oldim. Bir oy avval Salim otaning Sobir degan o‘g‘li afg‘on urushidan o‘lib keluvdi, temir tobuti qaytuvdi. Chiday olmadim. Bolaligimda ham qiziqqon edim. O‘rnimdan dast turib muallimga savol otdim:

– Afg‘on urushi-chi? Afg‘on urushi. Adolatlimi shu urush?! Biznikilar u yerga bostirib borishdi-ku?

Muallim sholg‘omday qizardi-ya! U yoqdan bu yoqqa yura boshladi, so‘ng menga qarab chinqirdi.

– Yo‘qol! Yo‘qol! Chiqib ket! –u mening yonimga kelib quloq-chakkamga shapaloq tortdi.”[2, 226]

Umrining so‘ngida esa urushning barchasi yomon ekanligini tan olib Qulmat undan uzr so‘raydi: “...Sattorov! Sattorov, – deydi ihroqli ovozda muallim.

– Menman, muallim...

– Keldingmi?

– Keldim.

– Sen ham urushda bo‘lding-a?.. Afg‘onda bo‘lding-a?

– Ha, muallim, – deyman uning yuziga qarashga botinolmay. Bu yerdan tezroq chiqib ketgim keladi.

– Men seni urushdan omon qaytishingni Xudodan so‘rab yalindim. Keyingi yillar seni ko‘p o‘yladim. Har gal televizorda chiqqaningda o‘zimni qo‘yarga joy topolmadim. Sening oldingda gunohim ko‘p”[2, 227].

Bundan o‘quvchi shuni xulosa qilishi mumkinki, Urushlarning yaxshi va yomoni, haq va noqahhi, g‘alabali va mag‘lubiyatlisi bo‘lmaydi. Barcha urush – xoh katta, xoh kichik barchasi insoniyat uchun hech qachon yaxshilik olib kelmagan. Aksincha, urush ketidan otalar oilasiz, farzandlar ota-onasiz, jamiyat essa yuksalishsiz qoladi.

Muallifning Ikkinchi jahon urushi haqidagi hikoyalari ham alohida mavzu. “Urush hali davom etadi”, “Buyuk bobolarning buyuk yolg‘onlari”, “Og‘ir yukning og‘rig‘i” hikoyalarida Ikkinchi Jahon urushi qatnashchilarining qismati haqida so‘z boradi. “Urush hali davom etadi” hikoyasida yozuvchini Ignat buvi bilan yuz bergan voqealar jumbushga keltiradi. Ignat buvi yoshligi Leningrad qamalida kechgani sababli saksonni qoralagan bo‘lsa ham, uni urush dahshatlari tark etmaydi. Ignat buvining holati esa Klava xola nutqi orqali ochiladi: “Bechora chol... Nargi hovlida yolg‘iz yashaydi. Biroq qishloqdagi barchi eshiklar uning uchun ochiq, bemalol kirib kelaveradi. Bolaligi Leningrad qamalida kechgan. Bu kasalgayo‘liqqaniga ikki yil bo‘ldi. Bolaligida non kartochkasini yo‘qotgan deyishadi. E-ye-yey, nimasini aytasan, bu dunyoda kasallikning ham turi ko‘p ekanda... Xayriyat, Ninochka bor. Cholni shugina qiz tinchlantira oladi. Qiz ham o‘rganib qolgan. Boyaqish maktabda bo‘lsa ham yugurib keladi. Ana, maktab yaqin”[3, 322].

Ushbu hikoyasi orqali esa muallif urush tugasa ham, uning asoratlari, dahshatlari inson ongida, xotirasida yashab kelishini ifoda etadi.

“Buyuk bobolarning buyuk yolg‘onlari” hikoyasi qahramonlari esa bobolar – urush ko‘rgan bobolar. Ikkinchi jahon urushi qatnashchilari har yili bayramda – Xotira va qadrlash kunida maktablarga tashrif buyurib, urushda ko‘rgan kechirgan voqealarini bolalarga hikoya

qilib berishadi. Muallif tili bilan aytganda Buyuk yolg‘onlarni so‘zlashadi. Biri qo‘lini dushmanga berib g‘alabaga erishganini aytsa, biri jang vaqtida g‘alabaga oyog‘ini almashganini aytib berishadi:

– *Xullas, shu desanglar, jang boshlanib ketdi. So‘qa-so‘qda bilmay qolibman. O‘ziyam pashistni chiqqan jayiga tiqib qayttik, komandir so‘rab qoldi:*

– *Rasulov qo‘l qani, qo‘ling qani deb. Qarasam, qo‘lni isnaryad uzib ketgan ekan.*

– *Bova, olasiz-a, qo‘l uzulib tushadi-yu, og‘rimaydimi? – o‘smoqchilaydi Shukur oshnamiz.*

– *Ha-ya, menga qara, sen Toshqul kalning nevarasi, aytyapman-ku, jang kuchayganda, sezmay qolibman deb. O‘sha paytda qo‘l esga keladimi, esi yo‘q.... Bo‘ldi endi tarqalinglar! Hammanglar yaxshi o‘qinglar”*[4, 247]. Buyuk bobolarning so‘zlarining buyukligi ularning shu vaqtgacha urush voqealari hamda asorati bilan yashayotganlarida bo‘lsa, yolg‘onligi esa, bolalar ruhiyatiga, dunyoqarashiga putr yetkazmaslik uchun har xil hikoyalarni to‘qishlaridadir. Muallif ham buni hikoya oxrida izohlab o‘tadi: *“Biroq, biroq, ular la’nati urushning dahshatli fojealari haqidagi haqiqatlarni ataylab bizga so‘zlab bermayotgani, go‘zal yolg‘onlar bilan bizning beg‘ubor qalbimizni ayayotganini his qilardik”*[4, 249]. Aslida ularning boshidan o‘tkazgan janglar daxshatini tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shunda ham bobolar bolalarning ruhiyatini ehtiyot qilish uchun voqealarni boshqacha ifoda etishadi.

Ikkinchi Jahon urushda ishtirok etgan askarlarga orden, medallar berilgani hech kimga sir emas. Lekin o‘sha medallarning naqadar og‘ir yuk ekanligi faqat uning egasiga ma’lum xolos. U medal va ordenlar hech qachon jangchiga urushni, uning dahshatlarini unutishga yo‘l qo‘ymaydi. Doim ularni ko‘rganda urush askarni o‘z domiga tortib ketaveradi. Medallar egasi uchun doim og‘irlik qiladi va o‘z og‘rig‘i bilan tinchlik bermaydi. *“Og‘ir yukning og‘rig‘i”* hikoyasi ham aynan shu haqida. *“– Bolam, Qulmat bovonig chin aytadi. Urushda bo‘lgan odam urushni nafaqat ko‘ksida medal qilib, balki, o‘sha urushni bor bo‘yicha, barcha azoblari, tanklar-u samalyotlari, bombalari, yarador-u tirik, o‘liklari bilan ko‘tarib yuribdi. Urushda bo‘lgan odamga osonmas. Urush odamning ko‘ksidagi og‘ir yuk. Bu yuk yerga og‘irlik qiladi”*. [4, 245]

Qo‘chqor Norqobil Afg‘on urushi dahshatlarini o‘z ko‘zi bilan ko‘rib, uning ishtirokchisi sifatida deyarli ikki yil jang maydonlarida bo‘lganligi urush mavzusi uning asarlariga ham yot emas. *“Bosinqirash”, “Xun”, “Asorat”, “Jontomir”, “Mana senga kino”, “Oftob og‘ushida qolgan muhabbat”, “Ivanning omonat hayoti”* kabi hikoylarida afg‘on urushi asoratlarini ko‘ramiz. *“Bosinqirash”* hikoyasining nomidan ham anglash mumkinki, urushda qatnashgan inson uchun urush hech qachon tugamaydi. Jangchi doim jang maydonlarida yuradi, tushlarida yurmaydi, urush maydonlarida yuradi, bosinqirab chiqadi. Yana necha yil yashasa ham, urush ichida yashaydi. Jang maydonlarida xalok bo‘lgan insonlar doim ta’qib qiladi. Urush odamlari uchun yana bir dahshatli tomoni hikoyada ifoda etiladi: tunlari tushidan qo‘rqsa, kunduzlari kunidan qo‘rqadi. Ular doim urush fojealari tufayli bosinqirab yurishadi. Oddiy odamlar uyquda bosinqirasa, ular uyg‘oq holda ham bosinqirayveradi: *“Kechasi tashqariga chiqishdan qo‘rqaman. Zinapoyadan uchinchi*

qavatga bir oyoq dursillab chiqib kelayotganday bo‘ladi. U meni gohida ta‘qib qiladi. Ostonada poyabzal kiyayotsam, ba‘zan tumshug‘im tagida paydo bo‘lib qoladi. Tik turgan ko‘yi tebranaveradi. Ko‘zlarim tinib ketadi, baqi-rib yuboraman. Oyoq hamisha qo‘nji qonga botgan etik hamda Zaysevning o‘sha jigarrang shimining bir tomonini kiyib keladi”[5, 297]

Jang dahshatlarini boshidan kechirgan inson keying hayotida ham o‘zi bo‘lib yashay olmaydi. Ruhiiy olkami ikkiga bo‘linadi. Unda ikki inson yashay boshlaydi, biri – oddiy inson, ikkinchisi – jangchi askar. Uning hayoti ham ayqash-uyqash bo‘lib ketadi. U tinch hayotda yashayotganini yoki urushda yurganini bilmaydi. Tinch yashashni boshlagan vaqtda eshik taqqillaydi, ochsa o‘zi urushdan keladi. Bu voqealar har kuni takrorlanadi. Urush uning ongida davom etadi. Qisqa qilib aytganda urush undan “xun – qasos” oladi. Bir necha qamal, urushlarni boshidan o‘tkazgan rus yozuvchisi Ilya Gregorovichning aytishicha: “Urush xalqlar uchun – ko‘z yoshlar va qon, bu – bevalar va boshpanasizlar, bu – to‘zutilgan kulba, o‘ldirilgan yoshlik va tahqirlangan keksalikdir”[6, 2]. Urushda qatnashgan insonlarning yoshliklari o‘lib, keksaliklari xun to‘lash bilan davom etadi. Har kuni tank bosadi, mina portlaydi, sheriklari o‘ladi: “*Tank uning dastlab oyog‘idan bosdi... keyin... U joni boricha baqirib o‘rnidan turib ketdi. Eshik ustma-ust taqilladi... U eshikni ochishi hamona taxta bo‘lib qoldi. Ostonada, Yermilen, Jalol, Vitaliy hamda minaga uchgan ikki yigit turishibdi askarlarning ichki oq kiyimida... Qo‘l-oyog‘i uvishib ketdi. Eshikka suyanib yig‘layberdi. Ularning qarashlari sokin va beozor, yuzlaridan nur yog‘ilar-di go‘yo. Ular bir zumda g‘oyib bo‘lishdi. Tag‘in gur-gurla-gan ovoz eshitildi. Yotoq yo‘lagida qip-qizil qonga botirib olingan kichkina tankchalar saf tortib kelishardi*”.[5, 317]

Urush tasviri berilgan hikoyalarda anglashiladiki, afg‘on fojealari faqat qatnashchilariga emas, balki uning oila a‘zolari, yaqinlariga ham birday ta‘sir qiladi. Urush ishtirokchilarining ko‘plari, “Tushda kechgan umrlar”dagi rustam kabi, jang asorati tufayli bepusht bo‘lib qoladi(“Oftob og‘ushida qolgan muhabbat” qahramoni Asqar). “Ivanning omonat hayoti” asari qahramoni Ivan esa urush dahshatlari ta‘qib qilmasligi uchun to‘xtamay so‘zlayveradi. Bir dam gapirishdan to‘xtasa, tanklar bostirib kelib qolishidan cho‘chiydi. [3, 361]

“Jontomir” hikoyasida ota-onaning avaylab voyaga etgazgan jontomiri – farzandini urush olib ketadi. Ota-ona hayotdan ko‘z yumgunlariga qadar Jontomirni kutishadi, eshik poylashadi. Odamlar papalab o‘stirga o‘g‘illarini urush o‘z domiga tortib ketdi. Voqealar ikki-uch sahifa davom etsa-da, undan butun bir jang dahshatini, insonlar musibatlarini anglash mumkin: “*Jontomirning janozasida qishloq bir qalqidi, bir bora kuyib-kul bo‘lgan o‘shanda. Odamlar farzandini harbiyga jo‘natishga qo‘rqib qolishgan edi, afg‘on desa butun ahli qishloqning yuragi zirillardi*”. [4, 177]

Yuqoridagi hikoyalardan farqli ravishda “Yetim bobo” hikoyasida muallifninig ijodiga qoyil qolmay iloji yo‘q. Dastlabki hikoyalarida Ikkinchi Jahon urushi, keyingilarida Afg‘on urushi fojealari ifodalansa, “Yetim bobo” hikoyasida Ikkinchi Jahon urushi hamda Afg‘on fojeasini bir tizimga joylaydi. Ikkalasini bir-biriga solishtirmaydi, birini biridan kuchli ta‘svirlamaydi. Yetim bobo misolida ikkala urushning iztirobi ifoda etiladi. Ikkinchi jahon

urushida otasidan ayrilib, zamona qaddini rostlagan vaqtda farzandi Nurboydan Afg‘on urushida ayrilib bobo haqiqiy Yetim boboga aylanadi: “ – Momo, Yetim bova zo‘rg‘a, inqillab-sinqillab gapirdi: “Men urushni yengdim. Uni o‘zim bilan yerning ostiga olib ketaman”, dedi.

– To‘g‘ri aytibdi bovong. Go‘dakligida otasi urushda o‘lib ketgan. Yetim o‘sgan. Peshonasiga oftob tegib tinch zamonda elning qaddi, yurtning qadri bo‘lgan mahalda yolg‘izgina o‘g‘li Nurboy ham afg‘on urushiga ketdi. O‘ligi qaytdi. Bunday odamning soyasi ham yerga og‘irlik qila-di, bolam. Lekin bovong chidadi, aytdim-ku, joni metin ekan.”[4, 250]

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, Qo‘chqor Norqobil hikoyalarida urush oddiy tarixiy voqea sifatida emas, balki inson hayoti, ruhiyati va xotirasini uzoq vaqt ta‘qib qiluvchi fojia sifatida talqin etiladi. Adib Ikkinchi jahon urushi hamda Afg‘on urushi misolida jang maydonidagi dahshatlarning urushdan keyingi hayotda ham davom etishini ko‘rsatadi.

Yozuvchi urushning oqibatlarini nafaqat askarlar, balki ularning ota-onalari, farzandlari va yaqinlari taqdirida ham aks ettiradi. “Bosinqirash”, “Jontomir”, “Yetim bobo”, “Og‘ir yukning og‘rig‘i” kabi hikoyalarda urush inson qalbida bitmas iz qoldirishi, ayriliq, ruhiy iztirob va xotira bilan yashashga majbur etishi badiiy ifodalangan. Shu jihatdan muallif ijodida urushga munosabatning asosiy mezon — insonparvarlikni ulug‘lash va urushni jirkanch hodisa ekanligini tasvirlash g‘oyasidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Quronov D. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013. – 403-b.
2. Norqobil Q., Quyoshni kim uyg‘otadi?: Qissalar, hikoyalar. – Toshkent: Sharq, 2007. – 384 b
3. Norqobil Q., Tanlangan asarlar: qissa va hikoyalar, – Toshkent: Sharq, 2025, 322-b.
4. Norqobil Q., Urush tugasa, ayting, qaytib kelaman: qissalar, hikoyalar, – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 247-bet.
5. Norqobil Q., Quyoshni kim uyg‘otadi?: Qissalar, hikoyalar. – Toshkent: Sharq, 2007. – 297-bet.
6. <http://m.xabar.uz/uz/jamiyat/urush-onalarning-la'nati>